

SERIE U.

BALI EN LOMBOK.

N°. 76.

TOEPASSING VAN DE DECENTRALISATIEWET OP DEELEN VAN BALI (1921).

Brief van den adviseur voor de decentralisatie van 28 April 1921 aan den resident van Bali en Lombok.

„Bij den regeeringsbrief van 11 October 1920 ... is mij opgedragen om met het hoofd van de afdeling „bestuurszaken der buitengewesten” van het departement van binnenlandsch bestuur aan de voor de toepassing van de decentralisatiewet op het voormalig gouvernementslandschap Karangasem in te dienen voorstellen zoo mogelijk tevens voorstellen te verbinden voor de instelling van locale raden voor de voormalige landschappen Bangli en Gianjar. Tijdens mijn aanwezigheid in uw gewest maakte dit denkbeeld een onderwerp uit van overleg en onderzoek. Zoowel te Gianjar als te Bangli werden in uwe tegenwoordigheid samenkomsten gehouden met de regenten en de voornaamste hoofden. Tot eene beslissende uitspraak hebben de verzamelde gegevens en inzichten mijnerzijds intusschen niet geleid. Ik zegde u toe hieromtrent mijne opvattingen op schrift te stellen ten einde op dien grondslag het aangevangen overleg met u voort te zetten.

Om in aanmerking te kunnen komen voor toepassing van de decentralisatiewet behoort een gebiedsdeel en de daarin woonachtige bevolking aan zekere eischen te voldoen. De afzondering van een bedrag uit de algemeene middelen toch gaat gepaard met de instelling van een lokalen raad, aan welken het voor decentralisatie in aanmerking komende gedeelte der overheidstaak wordt toevertrouwd. Er zullen in het te scheppen ressort dus een aantal personen aanwezig moeten zijn, die genegen zijn zich het lidmaatschap van den raad te doen welgevalen. Deze personen moeten voldoende ontwikkeling bezitten om aan de beraadslagingen van het college deel te nemen, en zij moeten voldoende zelfstandigheid van karakter hebben om mede te kunnen werken aan 's raads beslissingen. De tot het voorzitterschap te roepen landsdienaar zal behalve de

geschiktheid tot leiding der raadsvergaderingen, die ontwikkeling moeten bezitten welke noodig is om de voorschriften der decentralisatiewetgeving te begrijpen en deze toe te passen, en om de beslissingen van den raad voor te bereiden en daaraan onpartijdig uitvoering te geven. Voorts zullen ter plaatse de noodige krachten moeten kunnen worden gevonden voor de vervulling van het secretariaat en de andere voor de werking van de decentralisatiewetgeving vereischte functiën.

Is het voorts in het algemeen wenschelijk dat de toepassing van de decentralisatiewet alleen dan plaats heeft, wanneer en zooover deze aansluit bij de bestaande volksinstellingen, en in den boezem der bevolking zekere drang zich openbaart tot wijziging van den bestaanden bestuursvorm, het is naar mijn inzien bepaaldelijk niet raadzaam te achten locale raden in te stellen, waar dergelijke instellingen zich met de in de bevolking levende opvattingen niet zouden verdragen, dan wel actieve deelneming der bevolking niet valt te verwachten. Bij de talrijke punten van overeenkomst, welke vallen te constateeren tusschen de bevolking van Bali en die van Java, valt rekening te houden met dit ééne groote verschil, dat Java in tegenstelling met Bali sedert de laatste vijf eeuwen onder den invloed heeft gestaan van den Islam. Onder dezen invloed is waarschijnlijk veel van wat aan volksinstellingen en opvattingen op Bali thans nog in volle fleur is op Java verdwenen of althans op den achtergrond geraakt. Ook het Nederlandsche gezag, alhoewel steeds uitgaand van eerbiediging van volksrecht en volksinstellingen, zal door de invoering van westersche bestuursmethoden en aanmoediging van de westersche productiewijze eveneens niet hebben bijgedragen tot ongeschonden behoud van het Javaansche volkseigen.

Is op Java thans het tijdstip wellicht gekomen om op westerschen voet tot staatsrechtelijken opbouw over te gaan, op Bali heeft men bij dergelijk streven in veel meerdere mate rekening te houden met bestaande instellingen en onder de bevolking heerschende opvattingen. En de balische samenleving is in tegenstelling met die van Java niet geheel ontdaan van constructieve kracht. Dit vormt een reden te meer niet alleen om de bestaande instellingen te eerbiedigen, doch mede om indien dit door overwegingen van algemeen politieken aard niet wordt geboden, van hoogerhand geen instellingen in te voeren tot welker nut zich geen duidelijke teekenen openbaren. In zoverre schijnt mij gerechtvaardigd het standpunt van hen, die Bali als het ware door een muur zouden willen omringen om het van vreemde smetten vrij te houden. Bezit dit volk uit zich zelf spontane constructieve kracht, dan mag worden verwacht dat het zich die instellingen zal weten te scheppen welke veranderde omstandigheden zullen blijken te vereischen.

De zaak heeft evenwel ook een andere zijde. Het koloniaal bestuur eischt dat administratieve eenheden bestaan, welke van ruimer omvang zijn dan de uit de bevolking zelve voortgekomen staatsinstellingen bieden. Men kan een gewest niet desagewijs besturen. De

administratieve indeeling in afdeelingen en onderafdeelingen is gericht op de vervulling van de algemeene bestuurstaak, en de hiervoor beschikbare personeele en materiele middelen. Die afdeelingen en onderafdeelingen zijn de centra van gezagsuitoefening. Wil men het niet bij dezen bestuursvorm laten blijven en meent men dat directe invloed van de bevolking op de bestuursvoering een eisch des tijds is, dan zal tusschen deze centra en de volksinstellingen eene aansluiting in het leven moeten worden geroepen. Zoodanige aansluiting zou moeten worden gevonden in een vertegenwoordigend college, waardoor de bestaande instellingen tevens een bovenbouw zouden verkrijgen, zij het dan ook onvermijdelijk van niet inheemschen bouwtrant. Het is deze gedachtengang die er toe geleid heeft dat in meerdere gewesten der eilanden buiten Java onderafdeelingsressorten op den voet der decentralisatiewet in het leven zijn geroepen, en voor Java het denkbeeld der regentschapsraden is aanvaard.

Van de plaatselijke besprekingen met de regenten en voornaamste hoofden werd door mij het volgende aangeteekend.

Banli: Ingezetenen 59000, waarvan 8000 heerdienstplichtigen; volwassenen, die de Maleische taal machtig zijn, zijn zeldzaam; feitelijk alleen de poenggawa's en enkele particulieren; regent verstaat Maleisch onvolkomen, en drukt zich in die taal niet gemakkelijk uit; dagbladen worden niet gelezen; geen bestuursklachten; geen verzet tegen bestuursbevelen; belastingen komen geregeld binnen; bij de uiteenzetting van taak en strekking van een lokalen raad bleek, dat vooral de rechtstreeksche verhouding tot de regeering aantrekkelijk werd gevonden; dat de raad een beslissende stem zou hebben werd daarentegen een bezwaar geacht, te meer wanneer daarin ook kasteloozen zitting zouden nemen; de taal zou ook moeilijkheden opleveren; terwijl omstreeks $\frac{2}{3}$ der bevolking tot de kasteloozen behoort, zou aan deze groep slechts $\frac{1}{4}$ der zetels moeten worden gegund, tegen $\frac{1}{4}$ aan ieder der drie groepen van de triwangsa; nopens de instelling van een lokalen raad zou men niet gaarne aanstonds willen beslissen; het denkbeeld was geheel nieuw; waar voor Karangasem een raad staat te worden ingesteld, zou men gaarne de ervaring, met dit lichaam op te doen, willen afwachten.

Gianjar: Ingezetenen ruim 142000, waarvan 3 Europeanen en 675 Vreemde Oosterlingen; 30 procent der ingezetenen behoort tot de triwangsa; de regent drukt zich in de Maleische taal gemakkelijk uit, evenzoo enkele der poenggawa's, waarvan een de hoofdenschool te Probolinggo bezocht en de Nederlandsche taal machtig is; het aantal Maleisch sprekende volwassenen werd op 400 geschat; dagbladen van Java worden weinig gelezen; de gezagsuitoefening ondervindt in het algemeen geen moeilijkheden; over rechtspraak en belastingdruk worden nog al eens klachten gehoord; bij de uiteenzetting van taak en strekking van den lokalen raad bleek, dat de pedanda's alleen henzelf en de poenggawa's van dit college lid wilden doen uitmaken; het meerendeel der poenggawa's sluit zich hierbij aan; eene meerderheid onder aanvoering van den tjokorda van

Oeboed achtte daarentegen evenredige vertegenwoordiging in theorie gewenscht en was bij onmogelijkheid hiervan voor eene gelijkmatige verdeeling der zetels over adel en kasteloozen; ten slotte achtte men eene verdeeling der zetels als in Karangasem aannemelijk; de regent wenschte aanstonds op gelijken voet als Karangasem een lokalen raad te zien ingesteld; de pedanda's wilden er daarentegen niet van weten, en op Bangli's voorbeeld althans een afwachtende houding aannemen; de sedahan-agoeng meent, dat in de bevolking aanleg voor vertegenwoordigende lichamen sluimert, doch ziet op tegen praktische moeilijkheden; van de poenggawa's wenschen de meesten aanstonds Karangasem te volgen.

Het is u bekend, dat de redenen welke de aandacht der regeering op beide genoemde onderafdeelingen heeft doen vestigen er eene is van politieken aard. Is Karangasem steeds toegezegd, dat het in geen andere verhouding tot het Nederlandsch bestuur zou worden geplaatst dan de beide andere voormalige gouvernementslandschappen, deze landschappen en hunne regenten ontleenen aan deze toezegging eene aanspraak om in dezelfde verhouding te staan als die waarin Karangasem is gebracht. Bangli handhaaft die aanspraak blijkbaar niet. Gianjar deed dit oogenschijnlijk. Uit persoonlijke mededeeling van den regent is u en mij gebleken dat door dezen niet zoozeer op toepassing der decentralisatiewet wordt prijs gesteld als wel op toekenning van den titel van stedehouder. Het politiek motief kan voor toepassing van de decentralisatiewet op beide onderafdeelingen dus niet naar voren worden gebracht; zeker niet wanneer alsnog de stedehouderstitel werd geschonken.

Zoo blijven alleen de redenen van staatkundigen aard ter overweging over. De overweging van alle in dit schrijven aangeduide elementen heeft mij steeds boven eene gewestgewijze toepassing der decentralisatiewet de voorkeur doen geven aan eene zoodanige toepassing, dat zooveel mogelijk in ieder gewest met een enkel ressort een begin werd gemaakt. Alleen wanneer politieke zin der bevolking is ontwaakt, wanneer de patriarchale gezagsvorm geen bevrediging meer vermag te geven en zich duidelijke kenteekenen openbaren dat de van ouds beproefde bestuurswijze haar tijd heeft gehad, schijnt mij de instelling van meerdere ressorten tegelijk uit staatkundig oogpunt gemotiveerd. Volgens den indruk dien ik heb verkregen tijdens mijn bezoek aan uw gewest, zou met de instelling van den Karangasemraad voorshands moeten worden volstaan. De door de regeering verstrekte opdracht vordert evenwel de dadelijke toepassing dier wet op beide genoemde gebiedsdeelen in beschouwing te nemen. Waar zoowel voorbereiding als uitvoering grootendeels op de schouders van het gewestelijk bestuur zou komen te drukken, moet ik er prijs op stellen dat deze aangelegenheid in de eerste plaats door u in gezette overweging wordt genomen.

SERIE U.

BALI EN LOMBOK.

N°. 77.

HET STRAF- EN TUCHTRECHT VAN DE BALISCHE DESAVEREENIGING (1920).

Uit een regeeringsrapport.

Willen we weten hoe groot in den vorstentijd de macht der Bali-sche desavereenigingen was, welke tuchtmiddelen deze voorheen zoo machtige corporaties bezaten om onwilligen tot rede te brengen, overtreders van de adat en misdadigers te beboeten, dan wel hen moreel of aan den lijve te doen gevoelen, dat met de uitgevaardigde geboden niet te spotten viel, dan dienen we de oude desareglementen (awig-awig of sima-dèsa) te raadplegen. Deze oude op lontarblad of koperen platen gegrifde reglementen, worden nog in enkele dèsa's als heilige schatten bewaard. Rechtskracht bezitten zij niet meer, sedert door ons direct bestuur de macht dezer dèsa-vereenigingen gaandeweg is geknot, of door machtsusurpatie politie en rechtspraak meer en meer in handen zijn gelegd van den vorst of zijn min of meer machtige poenggawa's.

In F. A. Lieftrinck's „Bijdrage tot de kennis van het eiland Bali” vinden we de groote macht dezer dèsavereenigingen — feitelijk kleine republiekjes — omschreven en een drietal desareglementen uit Boelèlèng opgenomen. Uit deze en nog 40 andere gekende reglementen blijkt, hoe verstrekkende bevoegdheid voorheen de dèsavereeniging had, zoowel in het opleggen van straffen als in het afdoen van civiele zaken. Die dèsarechtspraak, — door alle meerderjarige mannelijke ingezetenen, of alleen door de afstammelingen van de stichters van de dèsa — droeg, zooals Lieftrinck betoogt, „veel meer het karakter van de bevordering eener minnelijke samenleving, door alle moeilijkheden en misverstanden uit den weg te ruimen, tot genoegen van alle partijen, dan wel het geven van bevelen of uitspreken eener bepaalde beslissing, waaraan niets meer te doen valt”.

Is het daarom, dat we in deze sima's zoo zelden bepalingen aantreffen over „hooger beroep”? In die van de dèsa Soewoeg lezen we alleen, dat degeen, die vermeent onschuldig beboet te zijn, zulks in den doodentempel (poera dalem) met een eed moet bevestigen.

Deze eed ontslaat hem dan van het betalen der opgelegde boete. Die van de *dèsa Tenaon* gaat verder en zegt, dat, wanneer de „*rama-dèsa ring penjarikan*” (raad der oudsten) onrechtvaardig te werk gaat bij het verdeelen der diensten en de handhaving der *dèsa-adat*, de *krama-dèsa* (leden van de vereeniging) daarvan kennis moeten geven aan den vorst, die de *rama-dèsa* dan eene terechtwijzing zal toedienen.

Slechts geschillen tusschen *dèsa*'s onderling moesten door den vorst (feitelijk den scheidsrechter) worden berecht. Deze liepen veelal over grond en water en werden ook steeds in der minne geschikt. Konden partijen niet tot een vergelijk komen, welnu, dan verklaarde de vorst, uit vreeze een der partijen tegen zich in het harnas te jagen, den grond *kwalon* (onzijdig). Deze *tana hkwalonan* werden tijdens de in 1918 aangevangen landrente-metingen en -onderzoekingen in de afdeeling Boelèlèng nog hier en daar aangetroffen, doch konden tot nu toe overal bij een of beide betrokken *dèsa*'s worden ondergebracht. Het water onzijdig verklaren ging moeilijker! Heeft deze omstandigheid wellicht tot de Balische rechtsfictie geleid, dat de vorst eigenaar is van al het water dat het land bevat?

In *dèsa*'s, waar geen *sima* (meer) is, waar de oude gebruiken of overleveringen niet zijn gecodificeerd, is de macht van de *dèsavereeniging* niet veel minder geweest. Men spreekt er van *kerta-sima* en bedoelt dan daarmee het gewoonterecht, dat vroeger en ook thans nog bij het besturen van de *dèsa* en de *dèsarechtspraak* geldt. De oudsten van dagen worden daarbij geraadpleegd, daar zij geacht worden er het beste van op de hoogte te zijn.

Volgens den aanhef zijn de oude *desareglementen* aan de *desavereenigingen* geschonken door den vorst, een enkel maal door een *poenggawa*. Liefrinck betoogt in zijne „Bijdrage”, dat zulks geschiedde om het te doen voorkomen, alsof de onbepaalde macht die de *dèsa* gewoon was van ouds uit te oefenen, haar eigenlijk door den vorst verleend was (pag. 331). Zonder orde of regelmaat worden de meest verscheidene onderwerpen daarin behandeld. Vele bestaan uit 2 deelen, het eene alles omvattend, wat de *desahuishouding* betreft, het andere voornamelijk straf bepalend tegen overtredingen. De schijnbaar nietigste vergrijpen, als het niet in voorgeschreven kleeding ter vergadering verschijnen, tot vergiftiging, roof en alle denkbare misdaden toe, worden aan de berechting der *desavereeniging* overgelaten, doch steeds in minnelijk overleg door en met alle leden der *desavereeniging*.

Het reglement van *dèsa Djaragara* zegt, dat de zaken in der minne moeten worden afgedaan door de *desaleden* onder leiding van den *klian*. Bij schuldzaken moet een presentiegeld (*tòh*) van 125 *kèpèng* door beide partijen worden betaald, terwijl ook de eed kan worden opgelegd, waarbij partijen door eedshelpers (*petabih*) moeten worden bijgestaan.

Sima-dèsa en *kertasima* melden de tuchtmiddelen waarover in vorstentijd de *desavereenigingen* beschikten:

- I. het opleggen van geldboete, met of zonder schadevergoeding;
- II. het afnemen van door de desavereeniging in gebruik afgestanen grond, van huis en goederen;
- III. doodverklaring door uitstooting uit de desavereeniging;
- IV. verbanning, alleen of met familie, uit het desagebied;
- V. het verkoopen van den weerspannige, met of zonder familie, als slaven (*roban*), of uitlevering aan den vorst;
- VI. de doodstraf.

Van gevangenisstraf wordt in *sima-dèsa* en *kerta-sima* niet gerept.

I. Geldboete, al dan niet vergezeld van eene schadevergoeding.

De eerste straf die werd opgelegd was geldboete, zelfs voor de meest ernstige vergrijpen. De straf op ontvreemding houdt meestal verband met de waarde van het gestolene, terwijl soms ook onderscheid gemaakt wordt tusschen diefstallen bij nacht en overdag. Bij andere vergrijpen wordt rekening gehouden met de zwaarte van het misdrijf of de waarde van het vernielde.

Blijkens de geraadpleegde *sima's* werden geldboeten bedreigd tegen:

1e. Het niet in de voorgeschreven kleeding ter desavergadering verschijnen.

2e. Het niet opkomen ter desavergadering (*sangkep an* geheeten voor de periodieke, en *paoeman* voor de tusschentijdsche).

3e. Plichtsverzuim van de *saja's* (d.z. de leden van de desavereeniging, die om toerbeurten zorgen voor het welslagen der vergaderingen, zooals het oproepen der leden, het verschaffen en bereiden der offeranden, bloemen en versnaperingen).

4e. Nalatigheid in het offeren op de voorgeschreven dagen.

5e. Het niet-opbrengen van de voorgeschreven leveranties (*pakënan*) voor den tempel, de tempelfeesten, de gasten en den vorst.

6e. Het niet deelnemen aan de gemeenschappelijke werkzaamheden, hetzij voor de *desa* dan wel voor den vorst (*ajahan kedèsa* en *ajahan kadalem*).

7e. Nalatigheid in het leveren van het voorgeschreven aantal vechthanen door een bepaalde *bandjar*, terwijl volgens de *sima* voor Tenaon bij niet voldoening van de boete van 500 *kèpèng* per te min geleverden vechthaan pressie mag worden uitgeoefend door ont-houding van bevoeiingswater aan de gronden van de betrokken *bandjar*.

8e. Verzuim om van het herbergen van gasten kennis te geven aan hoofd, oudsten of *krama-dèsa*. De op dit verzuim gestelde boete is in de meeste *sima's* zeer hoog gesteld, nl. 24.500 *kèpèngs*, terwijl volgens die van Bondalem de boete verdubbeld werd, als de geherbergde gast een misdadiger bleek te zijn.

9e. Voortdurende inactiviteit van het desahoofd of het, niettegenstaande vermaning van oudsten (*perwajah's*) en leden, voortgezet plegen van onbetamelijke, tegen de adat strijdende handelingen door het desahoofd.

10e. Het niet rapporteeren van een zaak aan de desavereeniging,

waarop in de sima van Koeboetambahan een boete van niet minder dan 24.500 kèpèng is gesteld, terwijl de aan den schuldige in gebruik afgestane grond hem zelfs ontnomen kan worden.

11e. Weigering om als lid (krama-dèsa) of buitengewoon lid (sampingan) in de desavereeniging te worden opgenomen, terwijl men door geboorte als anderszins daartoe verplicht is. De sima van Soewoeg stelt op dit vergrijp eene boete van 2500 kèpèngs. Wat bij voortgezette onwil geschiedt, wordt niet vermeld, alleen dat hem de vloek der goden zal treffen, als de boete binnen één maand nog niet betaald is.

12e. Het schenden van de sēsēpèn door zich met njēpi op den openbaren weg te begeven. De sima van Soewoeg stelt de boete op 250 kèpèngs; en indien de overtreder pikolpaarden leidt, wordt de boete met 500 kèpèngs per paard verhoogd. Het is nog niet zoo lang geleden dat een resident, die zich met njēpi per auto naar Pabéan Boelèlèng begaf, onderweg werd aangehouden en beboet.

13e. Arènsuiker-bereiding, terwijl de padi nog te velde staat (desa Ambèngan), een verbod, waarschijnlijk in het leven geroepen om verwaarloozing van den padiaanplant te voorkomen, wijl de arèntuinen ver in het gebergte gelegen zijn.

14e. Het houden van zeugen in de desa Batoer.

15e. Het onrechtmatig verwijderen door den klian van een lid uit de desavereeniging, hetgeen dien klian op een boet van 15000 kèpèng kwam te staan: $\frac{2}{3}$ van de boete was voor den benadeelde en $\frac{1}{3}$ voor de desavereeniging (sima Banjoening).

16e. Zonder vergunning van het desabestuur beplanten van boschgronden met koffie. De sima van Pandji stelt hierop eene boete van 9000 kèpèng.

17e. Valsche beschuldiging door desaleden van den klian. Den klian kan de eed opgelegd worden. Onderwerpt hij zich daaraan, dan wordt elk der klagers met 2500 kèpèng beboet (desa Padangboelia).

18e. Weigert de klian echter om den opgelegden eed af te leggen, dan wordt hij als schuldig aangemerkt en heeft hij zelf de voorgeschreven boete te betalen (Padangboelia).

19e. Overschrijding van den termijn, aan een schuldenaar gesteld, om een schuld af te doen. De schuld werd daarbij verdubbeld (desa Klandis).

20e. Diefstallen. In de meeste sima's wordt daaraan een groote plaats ingeruimd; de boeten wisselen meestal naar de waarde van het gestolen voorwerp; onderscheid wordt soms gemaakt tusschen diefstal bij nacht en overdag.

21e. Het niet gewapend uitkomen, wanneer op het groote alarmblok (koelkoel) geslagen wordt ten teeken dat er boosdoeners of vijanden in de desa zijn. Volgens de sima van Klandis wordt de nalatige beboet met 1250 kèpèng, welke boete verdubbeld wordt, als er iemand gewond raakt, en op 5000 kèpèng gebracht als iemand het leven erbij inschiet.

22e. Het onbeheerd laten losloopen van vee, zoodat de aanplant

vernield wordt. In de sima van Tenaon wordt een uitzondering gemaakt voor de dieren, die aan den vorst toebehooren.

23e. Het laten losloopen van zijn varken zonder *pělangka* (halsband bestaande uit 3 stokken tot een driehoek saamgebonden, zóó dat de drager hiervan niet door een ompagging kan dringen). Wanneer een varken zonder *pělangka* den aanplant vernielt, dan, zegt de sima van Bondalem, mag het beest zonder vorm van proces gedood worden.

24e. Het verkoopen van het kalf van zijn rund, vóórdat er een tweede bijgekomen is (*Jéh-Sanih*). Deze verbodsbepaling schijnt in het leven geroepen om den desaleden eene zekere mate van welstand te verzekeren.

25e. Schaking van een vrouw uit een andere desa afkomstig, waarop de sima van Koeboetambahan een boete stelt van 1000 *kèpèng*.

26e. Schaking van een vrouw uit de eigen desa door een persoon van een andere desa, welke persoon door de desa Koeboetambahan een boete kon worden opgelegd van 2500 *kèpèng*.

27e. Kappen van boomen aan de grens van zijn grondaandeel, zonder zijn buurman er in te kennen. In desa Bondalem bedroeg de boete hierop 4500 *kèpèng*. Wordt de aanplant vernield, dan moet tevens een schadeloosstelling aan den benadeelde worden uitgekeerd.

28e. Veroorzaken van brand. In Bondalem werd hierop eene boete gesteld van 4500 *kèpèng*, welke boete verhoogd werd tot 6750 *kèpèng*, indien de brand het gevolg was van onvoorzichtigheid. In beide gevallen moest bovendien de geleden schade dubbel vergoed worden.

29e. Uitbreiding van zijn tegals ten nadeele van de bureu (Bondalem stelde op dezen gronddiefstal een boete van 4500 *kèpèng*).

30e. Begraven op een verboden dag (12.250 *kèpèng* volgens de sima van Bondalem).

Aanwendingen verdeeling der boeten.

Deze was en is ook nu niet in alle desa's en voor alle boeten dezelfde. Meestal worden zij geheel of gedeeltelijk in de desakas gestort en gebezigd ten bate van de vereeniging zelve, voor godsdienstige doeleinden (bekostiging van tempelfeesten en soms van tempelbouw of -herstel); ook komt gelijkelijke verdeeling onder de leden der desavereeniging (*mědoem*) veel voor, hetgeen dus mede indirect ten bate der vereeniging strekt. De meeste sima's geven hierover de noodige aanwijzingen. Zoo zegt de sima van Tenaon over eene boete van 4500 *kèpèng*, dat 2000 *kèpèng* aan den benadeelde, 2000 *kèpèng* aan de desavereeniging, 250 *kèpèng* aan de *ramadesa* (raad der oudsten) en 250 *kèpèng* aan den vorst toekomen. Over het algemeen kwam slechts een gering gedeelte den vorst toe. De aanbieding ging vergezeld van vruchten, siri en toewak, hetgeen dus opgevat moet worden als een soort van huldebetoon en tevens een teeken, dat de „Goesti” van de zaak kennis draagt en de beslissing sanctionneert, waardoor de desavereeniging een waarborg

krijgt, dat zij op hem kan rekenen, als de zaak verdere gevolgen mocht hebben.

II. Het afnemen van grond, huis, goederen enz.

De sima van Koeboetambahan zegt dat aan dengene, die onwillig blijft om desavereeniging te verrichten, of bedankt voor het lidmaatschap van de desavereeniging, waartoe hij door geboorte aangewezen is, de hem in gebruik afgestane grond moet worden ontnomen. De grond wordt beheerd door de desavereeniging totdat men een persoon gevonden heeft, waardig en genegen om als lid der desavereeniging te worden aangenomen.

Die van Pandji zegt dat zij, die nalatig zijn in het betalen van patoeroenan (hoofdelijke omslag) door de saja's daartoe gedwongen moeten worden, desnoods door op hunne huizen en hunne goederen beslag te leggen en deze te verkoopen ter afdoening van hun schuld.

De desavereeniging van Klandis kan volgens de sima dit tuchtmiddel toepassen op dengene, die weigerde deel te nemen aan een door de desavereeniging aan al hare leden voor eenige zaak opgelegden eed. Dien onwillige (volgens Balische opvatting den schuldige) moest dan alles afgenomen worden wat hij van de desa in gebruik had (saradja doewèn dèsa).

In de desa Tenaon moest, volgens de sima, bij beschadiging van desatempels, hetgeen als een vergrijp tegen de goden aangemerkt wordt, den schuldige worden gelast om de schade binnen 5 dagen te herstellen en deed hij dit niet dan moesten zijne bezittingen (karaŋ-kawis) worden verkocht. Bezat de schuldige niets, dan moest hij zelf verkocht, en van de opbrengst de schade hersteld worden. Van dengene, die niet aan de ajahan kadèsa (gemeentediensten) wilde deelnemen, welke dienst op het bezit van grond rustte (1, ½ of ¼ aandeel al naar gelang van de soort of de uitgestrektheid van den grond), moest de grond worden afgenomen, terwijl degene, die zijn petoeroenan (welke geheel overeenkomstig de verdeling der ajahan werd omgeslagen) binnen 5 dagen (apasar) niet wilde betalen, moest aanzien, dat zijne goederen door de desa werden verkocht.

In het reglement van Panaroekan vindt men zelfs de vreemdsoortige bepaling opgenomen, dat, wanneer een weduwe in gebreke bleef de door haren echtgenoot nagelaten schuld aan de desakas af te betalen (voor welke schuld de weduwe aansprakelijk werd gesteld), haar niet de grond, want deze bezat zij dan al niet meer, doch het lijk van haren man moest worden afgenomen.

III. Doodverklaring door uitstooting uit de desavereeniging.

Behalve het afnemen van den grond, het huis of de goederen aan dengeen die een door de desavereeniging opgelegde boete niet wil betalen of bij voortdoring de adat met voeten treedt, melden de meeste sima's nog een ander en in zijn gevolgen veel verschrikkelijker dwangmiddel. Dit door Liefrinck in zijne „Bijdrage” (blz. 340—341) beschreven middel is de doodverklaring van den weerspannige, ten-

gevolge van de uitstooting (kapahing) uit de desavereeniging, volgens een uitspraak van alle leden (pakĕrtan-dĕsa).

Volgens alle sima's, die dit tuchtmiddel beschrijven, was het den verstooteling verboden de dorpstempels binnen te treden om aldaar te offeren, de pamangkoe's mochten zijn offeranden ter aanbieding aan de godheid niet in ontvangst nemen, de baliāns (dorpsdokers) mochten aan zijn verzoek om geneeskundige hulp voor hemzelf of zijne familie geen gehoor geven, niemand mocht met hem praten, noch hem eten, drinken of vuur geven; men mocht hem niet bezoeken, zelfs al had hij een doode of zieke in huis, en als hij stierf mocht men hem geen plaats op het kerkhof geven.

Voor den uit de vereeniging verstootene heet het in de sima-desa van Silangdjana „tanmadroewĕkahjangan, tanmadroewĕsema” (tempels en begraafplaatsen zijn voor hem gesloten). Volgens de sima-desa van Bila was het den verstooteling zelfs verboden in de desa rond te wandelen, en moest een ieder die met hem sprak met 5 kĕpĕngs beboet worden. In desa Antoeran was het den weerspannige en zijn gezin verboden op de pasar inkoop te doen, gronden op het desagebied te bebouwen of aldaar boschproducten te verzamelen. De sima van Soewoeg schrijft voor, dat de krama-dĕsa zich onder eede (bakang-bakang) moeten verbinden, de ten aanzien van den uitgestootene getroffen bepalingen niet te overtreden, op poene van eene boete van 2500 kĕpĕngs. Eerst na schuld beleden, vergiffenis gevraagd en „papahingan” (eene nieuwe, veel grootere boete) betaald te hebben kon de uitgestootene de hinderlijke bepalingen ingetrokken krijgen, en weer als lid van de desavereeniging met alle daaraan verbonden rechten en plichten, worden aangenomen (sima Menjali).

IV. Het verbannen uit de desa.

Verbanning, d.w.z. gewelddadige verwijdering uit het desagebied (ngagĕdosang), kan volgen op:

1e. het plegen van eenig vergrijp door een doodverklaarde; volgens de sima van Tetadjoen moest zoo iemand met zijn geheele gezin over de grens worden gezet;

2e. diefstal; in de desa Koeboetambahan werd naar mate van de zwaarte van het vergrijp de verbanning uitgesproken voor eeuwig dan wel voor een bepaald aantal jaren naar eene min of meer verwijderde plaats, waarvan de afstand werd bepaald door het aantal tusschenliggende desa's (kagĕdosang olih desa mengliwat pĕtang desa, sĕngkĕrnja roras temwang)¹⁾;

3e. huwelijk in den verboden graad (Sembiran, Bila);

4e. tooverij (nglĕjak) en het veroorzaken van ziekten; voor de eerste maal gepleegd, werd dit feit in desa Bila gestraft met verbanning, bij herhaling, na verkregen vergiffenis en verlof om in de desa terug te keeren, met den dood;

¹⁾ Verbanning naar een verder dan vier desa's gelegen plaats gedurende twaalf balische jaren (van 420 dagen). — Noot van de commissie.

5e. weigering om zijn schuld aan de desakas te voldoen; de sima van Panaroekan zegt, dat wanneer zoo'n schuldenaar in gebreke blijft om de interest ad 4 % (thans verminderd tot 3 %) per maand van 35 dagen op de maandelijksche sangkepan te voldoen, zijn sawah of wat hij als onderpand gesteld mag hebben, voor de geheele schuld en de rente mag worden aangesproken, hetgeen hem per bevelschrift van den klian moest aangezegd worden; zendt hij dit bevelschrift terug met een kèpèng met 3-kleurigen draad (rood, wit en zwart), dan hebben de krama-desa het recht zijn huis af te breken en het met hem en zijn gezin over de grens van het desagebied te brengen; in Bondalem scheen men veel korter aangebonden te zijn; volgens de sima van die desa moest een ieder die weigerde eene boete te betalen, uit het desagebied worden gezet;

6e. volgens de sima van Klandis moet de ongetrouwde vrouw, die terwille van een nieuwen minnaar haar eersten geliefde afdankt, zonder dat deze zelf van zins was de amourette te doen eindigen, door het desahoofd buiten de desa gebracht en verkocht worden; indien verkoop niet mogelijk is — de vrouwen in Klandis kunnen niet op schoonheid bogen —, moet hij haar op staanden voet dooden.

V. Het verkoopen van een weerspannige of overleveren aan den vorst.

Indien de reeds vermelde dwangmiddelen niet hielpen, ontdeed de desavereeniging zich van het weerspannige lid door hem te verkoopen, dan wel hem over te leveren aan den vorst, die hem als lijfeigene (roban) in zijn poeri tewerkstelde, of aan een der kustvaarders als slaaf verkocht. De sima van Tetadjoen zegt, dat degeen die zich verzet bij de verwijdering uit het desagebied, moet worden opgevat en aan den vorst uitgeleverd, terwijl die van Klandis, zooals boven reeds vermeld, aan het hoofd het recht toekent bepaalde minzieke vrouwen te verkoopen.

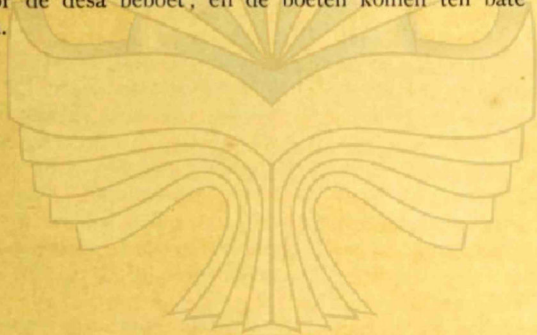
VI. De doodstraf.

Als laatste middel om zich van een weerspannige te ontdoen, was aan de desa het recht toegekend den desagevaarlijke te dooden. Meestal werd dit recht toegepast bij gewapend verzet of aanranding, waardoor het leven van één of meer leden van de desavereeniging in gevaar werd gebracht. Volgens enkele sima's mocht de doodstraf ook voor bepaalde feiten, zonder dat van verzet sprake was, worden toegepast. Zoo o.a. in desa Bila op sommige huwelijken in den verboden graad, voortgezette tooverij en het veroorzaken van ziekten, na reeds daarvoor gestraft te zijn geweest met verbanning. In desa Klandis mocht iemand, die zich aan maagdenroof of aan straatroof schuldig maakte, bij ontdekking op heeter daad door de leden der desavereeniging zonder vorm van proces afgemaakt worden. Volgens de sima van Pandji mocht elke persoon van elders afkomstig, die op haar gebied boschproducten verzamelde (mali-ali) worden gebonden en gestraft en, zoo hij zich daartegen verzette, gedood. En volgens het reglement van Menjali kwam den leden dier desa het recht toe te dooden al wie zich bij voortdoring tegen de desa-voor-

schriften verzette, zoo men er geen heil meer in zag hem op andere wijze tot gehoorzaamheid te dwingen, of door verbanning, verkoop of uitlevering onschadelijk te maken.

Van de bovenomschreven macht der desavereeningen is thans niet veel meer over. Geleidelijk werd door intensiever bemoeienis van ons direct bestuur aan die macht getornd, de berechting ook van de geringste overtredingen en geschillen gebracht tot de competentie van poenggawa, magistraat en raad van kerta's; en de desavereening moest berusten. Het voormalige krachtige gevoel van desaverantwoordelijkheid is sterk afgesleten, en dit slijtingsproces gaat voort.

Toch hebben, in Zuid-Bali en Boelèlèng meer, in Djembrana veel minder, de desavereeningen enkele gebruiken, gepaard gaande met oplegging van boeten, weten te behouden. De periodieke desavergaderingen zijn gebleven, en wie zonder geldige redenen weg blijft, wie de voorgeschreven leveranties niet opbrengt, wie als saja zijn plicht verzuimt in het verschaffen en het toebereiden der offeranden, en wie nalatig is in het verrichten ook van profane gemeentediensten, wordt door de desa beboet; en de boeten komen ten bate van de desakassen.

SERIE U.

BALI EN LOMBOK.

N°. 78.

PETJELANGS IN DJEMBRANA (1924).

Uit een brief van den gezaghebber van Djembrana.

Veediefstal in Djembrana.

Aangenomen kan worden, dat eene regeling, als [in Adatrechtbundel XV blz. 87] bedoeld, inderdaad bestaan heeft. De omschrijving is echter in zooverre onvolledig, dat deze slechts lasten legt op de schouders der petjelangs¹⁾ en hun geen baten toekent. Zonder twijfel kregen de petjelangs en hun hoofd òf een aandeel in de boete van 49 pekoe's (dit is niet waarschijnlijk, aangezien van deze boeten de radja's wel geen afstand zullen hebben willen doen), òf zij werden beloond door de desa (dit laatste is meer waarschijnlijk en sluit aan bij den toestand, zooals deze in later tijd werd aangetroffen).

Voor zoover ouderen zich herinneren, werd tot ongeveer 1885 van petjelangs gebruik gemaakt. Toen was de toestand zoo, dat er in elk district twee of drie kepala petjelang waren, aangewezen door den poenggawa, nadat gebleken was, dat de aangewezen persoon geacht kon worden het hoofd van een dievenbende te zijn. De onder hem staande gewone petjelangs waren, althans officieel, niet bekend. Aangezien er verschillende dievengroepen waren, waaronder een aantal zich niet onder de kepala-kepala petjelang wilde stellen, kwam het systeem eenvoudig hierop neer, dat men de eene bende tegen de andere uitspeelde. Werden de gestolen goederen niet teruggevonden, dan had de kepala de waarde ervan te vergoeden, was dit wel het geval, dan betaalde de desa aan den kepala 20 pekoe belooning uit. De meeste diefstallen, men zegt 80 %, kwamen „tot klaarheid”, maar hierbij moet veel willekeur zijn toegepast. Naar men mij verzekert werden de meeste diefstallen door de „erkende”

¹⁾ Uit te spreken petjèlang? gewoonlijk vindt men petjalang, zie Registerbundel XXX s.v. en het volgend nummer dezer serie. — Noot van de commissie.

petjelangs gepleegd, doch leidden dezen de aandacht van zich af, door steeds de schuld te werpen op buiten hun bende staande personen, werden gestolen voorwerpen op eens anders erf geplaatst en daar „aangetroffen”, terwijl zij steeds over voldoende „getuigen” beschikten. Op deze wijze viel de belooning ad 20 pekoes in hun handen — veelal door het eenvoudig overbrengen van een of meer stuks vee van de eene ladang naar de andere — terwijl zij tevens den schrik erin hielden bij de bevolking, die naar het schijnt ook wel op andere wijze aan hun afpersingen bloot stond. Men gelooft stellig, dat omstreeks 1885 verreweg de meeste diefstallen op rekening van de petjelangs moeten worden gesteld, die deze pleegden, hetzij om de belooning te verdienen, hetzij, dat zij door verkoop der goederen — vooral vee — naar elders, hiervoor veel meer maakten dan zij aan — meestal laag getaxeerde — vergoeding aan den bestolene hadden te betalen.

Na ongeveer 1888 is met het systeem geheel gebroken; blijkbaar zag het bestuur nog liever de diefstallen die niet tot klaarheid konden worden gebracht vermeerderen, dan de bevolking langer bloot te stellen aan de terreur van de petjelangs; later is van de diensten der vroegere kepala petjelangs nog wel gebruik gemaakt door dezen dienst te laten doen als spion, doch ook hier heeft men geen genoeg van beleefd, en boden, nadat een en ander maal een spion — toen in den volksmond ook nog petjelangs geheeten — was vermoord geworden, zich hiervoor geen gegadigden meer aan. Deze spionnen ontvingen f 25 voor elken tot klaarheid gebrachten diefstal uit de plaatselijke kas.

Het geheele systeem van petjelangs, spionnen enz. berustte hoofdzakelijk op het gebruik maken van de wraakzucht, die de een tegen den ander koesterde. Daar de ongunstige elementen onder de bevolking thans meer durven dan vroeger en met petjelangs en spionnen korte metten zouden maken, durft men die wraakzucht niet openlijk meer te stellen in dienst der politie; men doet dit nu meer langs slinksche wegen, o.a. door anonyme brieven, welke ik meermalen ontvang, soms aanvangend met: „hamba seorang politie rahasia”

SERIE U.

BALI EN LOMBOK.

N°. 79.

DANS EN DELICT IN DJEMBRANA (vóór 1880).

Inlichting van het lid der commissie H. T. Damsté.

In 1891 wijt de controleur van Djembrana een toename van het aantal veeverwondingen aan het houden van „lèko's een soort gandroengs (als meisjes verkleede dansjongens)” door den poenggawa van Djembrana, Goesti Madé Prantjak. (Van der Tuuk's Kawi-Balinesch-Nederlandsch Woordenboek verklaart lèko als een benaming van vrouwelijke balijan's, die evenals de sangjang dansen). Hun spel prikkelt niet-verkoren danslustigen tot steenen gooien, stelen of beschadiging van de goederen der wélgekozen makkers, of van de dansjongens of van hun ouders, en tot meer dergelijke wraaknemingen. Het verband tusschen dansen en stelen enz. was gelegd door de petjalang's, en de poenggawa's erkenden dat dat juist was. Daarom trekt de controleur alle vergunningen tot het houden van gandroeng's enz. in, en verbiedt hij het bedrijf. Hieronder het model van een vergunning, als vóórdien aan het hoofd van de vereeniging (seka) tot exploitatie van gandroeng, lèko, djogèd of adar placht te worden uitgereikt, met voorschriften tevens op het punt van toilet en verdere etiquette, dateerend van vóór 1888.

Soerat Kaidinan.

Di pegang oleh i orrang ... kepala seka di kampong ... njang dia memegang (a) ... nama ... tandanja njang dia bole bermainken ini, kapan dan dimana dia soeka di dalem district ... dengen toeroet atoeran pegimana njang terseboot di bawah ini:

Fatsal 1. Kaloe mainanja ... di tanggap orrang lain district misti kepala seka minta permissie pada pembekel.

Fatsal 2. Bajaranja orrang njang mengibing¹⁾ tida bole koerang 15 kèpèng dapetnja 10 kempoel²⁾.

Fatsal 3. Tida bole orrang mengibing kaloe boekan itoe orrang sendiri njang di toendik atau temenja.

Fatsal 4. Orrang njang di toendik satemen-temennja tida bole mengibing lebih dari 10 kempoel kaloe tida di toendik lagi sekali.

(a) gandroeng; leko; djogèd; adar.

¹⁾ Ngibing = met een djogèd dansen (Van Eck). — Noot van de commissie.

²⁾ Gongs lag? — Noot van de commissie.

Fatsal 5. Orrang njang mengibing misti pakean njang pantes dengan pake saboek dan tida bole tarik kantjoet telaloe pandjang sampe bole kaindjek orrang, djoega tida bole kantjoetan.

Fatsal 6. Kaloe ada orrang njang maoe mengibing lebih dari 10 kempoel sabeloemnja di toendik lagi sekali atau pakeanja koerang baik maoe djoega mengibing, atau bikin roesoeh lain roepa soeda di larang sama kepala seka, tida maoe dengerken, kepala seka lantast misti brentiken permainannja, dan orrang njang bikin roesoeh di srahken sama policie, dia nanti misti baijar roeginja kepala seka 1 malem itoe.

Fatsal 7. Kaloe bikin permainan boekan tempatnja sendiri, misti kepala seka bawak ini soerat djadi kapan kepala tanjak misti ada.

Fatsal 8. Djikaloe kepala seka tledor pendjagaännja dari atoran njang terseboet tadi kena oekoeman denda f 1 sampe f 5.

Fatsal 9. Djikaloe kepala seka tida toeroet atoran bagaimana njang terseboet di atas tadi nanti ini soerat idin di tjaboet oleh kepala negri.

Djembrana, ari ...

Controleur ...

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI

PERPUSTAKAAN NASIONAL REPUBLIK INDONESIA